

بررسی وضعیت مجموعه‌های کتابخانه‌های مراکز پیش‌دانشگاهی عادی-دولتی شهر تهران از نظر انطباق آنها با مواد درسی رشته‌های مختلف تحصیلی

دکتر ناهید بنی‌اقبال^۱
ترانه رزاقی اصفهانی^۲

چکیده

پژوهش حاضر با روش پیمایشی و با هدف بررسی وضعیت کتاب‌های موجود در کتابخانه‌های مراکز پیش‌دانشگاهی شهر تهران به منظور یافتن میزان همبستگی میان گرایش موضوعی این کتاب‌ها با سرفصل دروس رشته‌های تحصیلی این مراکز انجام شده است. برطبق یافته‌ها، اگرچه کتاب‌های تستی و کمک‌درسی نیاز اولیه دانش‌آموزان است، اما برای هر دانش‌آموز کمتر از دو جلد کتاب تست در مجموعه‌ها موجود است. نسبت کتاب‌های مرتبط با مواد درسی در تمام درس‌های تخصصی، عمومی، و اختیاری کمتر از یک جلد به ازای هر دانش‌آموز است. تنها در درس معارف حدود سه جلد کتاب برای هر نفر یافت می‌شود. همچنین میزان بهره‌گیری از خدمات کتابخانه‌ای برای هر دانش‌آموز سه دقیقه در هفته است و به ازای هر ۲۹۳۰ دانش‌آموز یک کتابدار وجود دارد. در پایان پیشنهادهایی برای بهبود مجموعه‌های این کتابخانه‌ها ارائه شده است.

کلیدواژه‌ها

کتابخانه‌های آموزشی، مراکز پیش‌دانشگاهی، مواد درسی، مجموعه‌ها، انتخاب منابع، تهیه منابع

مقدمه

ویژگی‌هاست. در این نظام توجه به رشد و شکوفایی خلاقیت‌ها و تقویت بینش علمی دانش‌آموزان اهمیت زیادی دارد و برای دستیابی به آن، ضروری است که امکانات و شرایط یادگیری علمی و عمیق مناسبی فراهم

در نظام جدید آموزش متوسطه ویژگی‌های خاصی به چشم می‌خورد که تشکیل مراکز پیش‌دانشگاهی به‌عنوان پلی میان آموزش متوسطه و آموزش عالی نمودی از این

۱. استادیار کتابداری و اطلاع‌رسانی دانشگاه آزاد اسلامی واحد تهران شمال nbanieghbal@yahoo.com
۲. کارشناس ارشد کتابداری و اطلاع‌رسانی اداره آموزش و پرورش ناحیه ۳ کرج erfantlotfi@yahoo.com

شود.

تجهیز و توسعه کتابخانه‌های مراکز آموزشی گامی است در جهت نیل به این مقصود و کمک مناسبی است به دانش‌آموزان تا با صرفه‌جویی در وقت و هزینه، و بهره‌گیری از امکانات موجود توان علمی خود را بالا برده و برای پذیرش مسئولیت‌های آتی آماده شوند. از آنجا که این گروه خاص از دانش‌آموزان اهداف کاملاً مشخصی دارند و نیاز آنها از قبل قابل پیش‌بینی است، تجهیز این کتابخانه‌ها برای توسعه مهارت‌های علمی - آموزشی آنان، همراه با برنامه‌ریزی‌های دقیق و صحیح امری ممکن به نظر می‌رسد. اقدامات اخیر مسئولان وزارت آموزش و پرورش درخصوص کتابخانه‌های آموزشی گامی مؤثر و نویدبخش آینده‌ای روشن است.

تعریف مسئله

کارشناسان شورای تغییر بنیادی نظام آموزش و پرورش پس از بررسی‌های لازم در دوره آموزش متوسطه، طرح ایجاد مراکز پیش‌دانشگاهی را به‌عنوان یک دوره مستقل جهت آماده‌سازی فارغ‌التحصیلان این مراکز برای ورود به دانشگاه‌ها و مؤسسات آموزش عالی به نظام آموزشی کشور ارائه کردند. این مراکز مستقل از دبیرستان‌ها بوده و با اهداف ویژه‌ای تأسیس شده‌اند و امکانات علمی - پژوهشی خاص خود را نیز طلب می‌کنند که یکی از مهم‌ترین آنها کتابخانه است. کتابخانه‌های این مراکز در فعالیت‌های آموزشگاه نقش مهمی ایفا می‌کنند و پشتیبان فعالیت‌های آموزشی آموزشگاه هستند.

به‌همین دلیل برنامه‌ریزی درسی این مراکز باید به گونه‌ای طراحی شود که نقش اساسی و مرکزی کتابخانه به خوبی در آن جلوه‌گر باشد. کتابخانه‌ها نیز باید به گونه‌ای مجموعه‌سازی شده باشند که مورد اعتماد و اتکای دبیران و کادر آموزشی قرار گیرند.

اغلب مراکز با توجه به هدفی که دنبال می‌کنند، متأسفانه فاقد کتابخانه‌ای کارآمد و مفید و متناسب با سطح دانش‌آموزان هستند. زمانی می‌توان کتابخانه را مرکز اصلی یادگیری و پشتیبان فعالیت‌های آموزشی نامید که بتواند اطلاعات مورد نیاز دانش‌آموزان را برای آنها فراهم کند. کالین ری می‌گوید: "... کتابخانه آموزشی باید مرکزی باشد که دانش‌آموز اطلاعاتی را که می‌تواند او را در درس‌های آموزشگاه و رشد فردی یاری کند، در آنجا بیابد" (۵). بنابراین، با توجه به تخصصی بودن محتوای کتاب‌های درسی رشته‌های تحصیلی این مراکز، بدیهی است که کتاب‌ها و سایر مواد آموزشی موجود در مجموعه‌های این کتابخانه‌ها باید با مواد و سرفصل‌های کتاب‌های درسی رشته‌های مختلف این مراکز همخوانی داشته تا بتوانند پاسخگوی نیازهای علمی - پژوهشی این دسته از دانش‌آموزان باشند. مسئله اساسی این پژوهش پاسخ به این سؤال است که آیا واقعاً میان گرایش‌های موضوعی مجموعه‌های موجود در این کتابخانه‌ها و مواد درسی آنها ارتباط منطقی وجود دارد یا خیر؟

اهداف و فواید پژوهش

هدف پژوهش حاضر کشف میزان ارتباط

درصد منطبق با مواد درسی این رشته‌هاست؟
۵. براساس سرفصل دروس هر رشته، چند عنوان کتاب در مجموعه برای هر درس موجود است؟
۶. اولویت نیاز استفاده‌کنندگان از این مجموعه‌ها بیشتر چه نوع کتاب‌هایی است؟

روش پژوهش و شیوه گردآوری اطلاعات

این پژوهش با روش پیمایشی انجام گرفته و برای گردآوری اطلاعات از روش توزیع پرسشنامه، مشاهده، و مصاحبه استفاده شده است. از مجموع ۷۴ پرسشنامه ارسال شده به مراکز، تعداد ۵۰ پرسشنامه تکمیل و برگشت داده شد. برای استخراج و تجزیه و تحلیل آماری اطلاعات موجود در این پرسشنامه‌ها از نرم افزار SPSS و همچنین برای تنظیم جداول و نمودارهای مورد نیاز از نرم‌افزار EXCEL استفاده شده است.

جامعه پژوهش

جامعه مورد مطالعه در این تحقیق کلیه مراکز پیش‌دانشگاهی (دخترانه و پسرانه) عادی - دولتی مناطق ۱۹ گانه شهر تهران (۷۴ مرکز) است و به دلیل محدود بودن جامعه آماری از نمونه‌گیری استفاده نشده است.

فرضیه پژوهش

فرضیه این پژوهش آن است که "میان گرایش‌های موضوعی مجموعه‌های موجود در کتابخانه‌های مراکز پیش‌دانشگاهی با مواد درسی رشته‌های مختلف این مراکز رابطه

میان مواد درسی ارائه شده در رشته‌های مختلف درسی مراکز پیش‌دانشگاهی و گرایش موضوعی مجموعه‌های موجود در این کتابخانه‌هاست. در صورت وجود ارتباط مناسب میان این دو متغیر می‌توان در برنامه‌ریزی‌ها سیاست‌گذاری‌های آتی کتابخانه‌های این مراکز به‌طور مؤثرتری عمل کرد.

فواید این پژوهش عبارتند از: آگاه‌سازی مسئولان آموزش و پرورش کشور و مدیران نسبت به اهمیت وجود کتابخانه در این مراکز و لزوم تدوین سیاست صحیح انتخاب کتاب؛ ارائه راهکارها و پیشنهادات برای کمک به سیاست‌گذاری‌های صحیح برای جلوگیری از اتلاف بودجه و نیروی انسانی؛ کمک به ارائه خدمات اطلاعاتی بهتر به دانش‌آموزان در این مقطع خاص؛ و هدایت آنان به سوی مطالعه مؤثر و سازمان‌یافته از طریق گردآوری مجموعه‌های مفید و کارآمد.

پرسش‌های اساسی

یافته‌های این تحقیق بر اساس تجزیه و تحلیل نتایج حاصل از پرسش‌های اساسی زیر به دست آمده است:

۱. آیا کتابخانه‌های مراکز پیش‌دانشگاهی اساسنامه (یا دستورالعمل) مدونی برای مجموعه‌سازی دارند؟
۲. روش انتخاب و تهیه مواد کتابخانه‌ای در این کتابخانه‌ها چگونه است؟
۳. وضعیت بودجه اختصاص یافته برای تهیه مواد کتابخانه‌ای به چه صورتی است؟
۴. کتاب‌های موجود در مجموعه‌ها تا چند

منطقی وجود ندارد".

موجود در این مراکز.

متغیر وابسته: گرایش موضوعی مجموعه کتابخانه‌های مراکز پیش‌دانشگاهی دولتی شهر تهران.

تعاریف عملیاتی

مراکز پیش‌دانشگاهی عادی-دولتی: مقصود

آن دسته از مراکز روزانه‌ای است که در ساختمانی کاملاً مستقل مشغول به فعالیت هستند و سایر مراکز پیش‌دانشگاهی اعم از غیر انتفاعی، دولتی ضمیمه، و بزرگسالان - که به دلیل کوچک بودن حجم و تعداد کم دانش‌آموزان با دبیرستان‌ها تلفیق و در نتیجه، سبب تغییر در نوع جامعه استفاده‌کننده از کتابخانه و تغییر در اهداف کلی مورد نظر شده‌اند - از این پژوهش حذف شده‌اند.

شهر تهران: شهر تهران به ۱۹ منطقه آموزش

و پرورش تقسیم شده است و در این تحقیق تمامی مناطق ۱۹ گانه مورد نظر بوده است.

مواد درسی: مقصود از مواد درسی در

این تحقیق، موضوعات درسی تعیین شده توسط "دفتر تحقیقات و تألیف کتب درسی و شورای عالی آموزش و پرورش" به تفکیک برای هر رشته تحصیلی است و هر ماده درسی دارای زیرمجموعه‌هایی است که سرفصل آن دروس را تشکیل می‌دهند.

رشته‌های مختلف: در این پژوهش منظور

از رشته‌های مختلف پیش‌دانشگاهی رشته‌های شاخه نظری شامل علوم تجربی، علوم ریاضی، و علوم انسانی است و رشته‌های شاخه فنی و حرفه‌ای و یا کار و دانش را شامل نمی‌شود.

متغیرهای پژوهش

متغیر مستقل: مواد درسی رشته‌های مختلف

پیشینه پژوهش

در ایران پژوهش‌های نسبتاً مشابهی در زمینه کتابخانه‌های آموزشی به شرح زیر انجام شده است: طاهره علومی (۱۳۵۸) در رساله دکترای خود با عنوان "بررسی کتابخانه‌های دبیرستانی تهران و ارائه پیشنهادهایی برای گسترش و توسعه آنها" دریافته است که نسبت کتاب به هر دانش‌آموز در هر کتابخانه زیر استاندارد است، وزارت آموزش و پرورش برنامه مشخصی برای بودجه‌بندی مدارس در نظر ندارد، وظایف شغلی و شرح وظایف کتابداران مشخص نیست و در نتیجه کتابخانه‌های دبیرستانی نقش اصلی خود را در آموزش و برنامه‌های درسی ایفا نمی‌کنند (۶).

فهمیه باب الحوائجی (۱۳۶۶) در پایان‌نامه کارشناسی ارشد خود با عنوان "علل عدم تداوم و پویایی کتابخانه‌های دبیرستانی در ایران" مشکلات و مسائلی را مطرح می‌کند از قبیل فقدان کتابدار با رده سازمانی، گرایش موضوعی کتاب‌های موجود در مجموعه‌ها به سمت کتاب‌های مذهبی، فقدان کتاب‌های مرجع، نبود بودجه خاص برای کتابخانه‌ها در مدارس، فقدان رده‌بندی در کتابخانه‌ها و بازیابی کتاب‌ها براساس ثبت، عدم ارجاع درسی دانش‌آموزان به مطالعه، نامناسب بودن مکان کتابخانه‌ها و عدم دسترس پذیری آنها،

و تعطیلی کتابخانه‌ها در اکثر ساعات روز (۱).

فریبرز خسروی نیز (۱۳۷۰) در پایان‌نامه کارشناسی ارشد خود با عنوان "بررسی وضعیت کتابخانه‌های دبیرستانی کشور و ارائه راه‌حل‌هایی برای پویایی آنها" به بررسی کتابخانه‌ها از نظر منابع، نیروی انسانی، بودجه و امکانات، نگرش دانش‌آموزان به کتاب و کتابخانه، وضعیت عضویت و علل عدم عضویت آنها، و مشکلات ناشی از نبودن کتابداران متخصص در کتابخانه‌ها پرداخته است. وی در نتیجه‌گیری‌های خود ذکر می‌کند که به‌علت نبود خط مشی تهیه و انتخاب مواد، مجموعه‌های موجود با نیاز دانش‌آموزان ناهماهنگ است، بیشتر کتابخانه‌های دبیرستانی به‌طور موضوعی رده‌بندی شده‌اند و در سطح کشور کتابخانه‌های دبیرستانی به مفهوم استاندارد وجود ندارد. سرانجام کتاب در دبیرستان‌ها ۲/۲ درصد و جایگاه این کتابخانه‌ها در تشکیلات آموزش و پرورش تبیین نشده و مسکوت است (۴).

مهدی تقی‌پور حیدری (۱۳۷۵) در پایان‌نامه خود با عنوان "طرح پیشنهادی تأسیس سازمان و شبکه کتابخانه‌های آموزشی در نظام آموزش و پرورش ایران و سطح قابلیت اجرای آن از دیدگاه متخصصان" ضمن سنجش و ارزیابی زیرساخت اطلاعاتی کتابخانه‌های آموزشی، پیشنهاداتی برای توسعه، تقویت، و ایجاد ارتباط فعال و متقابل میان آنها ارائه کرده است. یافته‌های این پژوهش نیز حاکی از نامطلوبی وضعیت این کتابخانه‌ها و نامتعادل بودن مجموعه‌های

آنهاست (۳).

همچنین پس از جست‌وجو در سایت‌های مختلف با استفاده از کلید واژه‌های school library/ High schools/ collections/ curriculum/ selection مقالات زیر از پایگاه لیزا مناسب تشخیص داده شد.

در ۱۹۷۶، مقاله‌ای با عنوان "اصول انتخاب: منابع، کتاب‌های درسی، و مواد آموزشی کتابخانه‌های آموزشی" توسط اداره کتابخانه‌های آموزشی، بخش آموزشی ایالت نیویورک، آلبانی، منتشر شد. هدف این مقاله کمک به مدارس نواحی ایالت نیویورک بود و در آن ضمن سعی در توسعه سیاست انتخاب مواد و اجرای آن، پیشنهاداتی برای توسعه اصول و معیارهای انتخاب ارائه شده است (۸).

در ۱۹۸۷ در مقاله دیگری با عنوان "مجموعه‌سازی رسانه‌ها در کتابخانه‌ها: سیاست‌های ارزیابی و انتخاب مواد آموزشی" اسناد قانونی و راهکارهایی ارائه شده است که می‌تواند در زمان طراحی سیاست‌های جدید و یا تجدیدنظر در سیاست‌های موجود برای ارزیابی و انتخاب مواد آموزشی چاپی و غیرچاپی برای مدارس متوسطه مورد استفاده قرار گیرد. اهم این موارد عبارتند از: الف) کتاب‌های درسی، مواد آموزشی، و امکانات؛ ب) برنامه‌های رسانه‌ای کتابخانه‌های مدارس ابتدایی؛ ج) بازنگری و انتخاب کتاب‌های درسی و مواد آموزشی؛ د) ارزیابی و انتخاب مواد آموزشی مناسب برای اقلیت‌های قومی و فرهنگی؛ ه) یکنواخت‌سازی مسئله جنسیت در کتاب‌های درسی و سایر مواد آموزشی؛

(و) انتخاب مواد درسی متناسب با زندگی خانوادگی و توسعه انسانی (۷).

در رشته ریاضی مشغول به تحصیل اند، درحالی که این نسبت در رشته های علوم تجربی و انسانی تقریباً یکسان است.

یافته های پژوهش و تجزیه و تحلیل آنها

پس از جمع آوری پرسشنامه ها، تجزیه و تحلیل آماری بر روی آنها انجام شد و نتایج زیر به دست آمد:

جدول ۲ نسبت تعداد دانش آموز به مراکز را مورد بررسی قرار می دهد. براساس یافته های موجود در این جدول، از مجموع

جدول ۱. تعداد کل دانش آموزان به تفکیک رشته

درصد	تعداد (به نفر)	رشته
۳۰/۴۷	۸۰۱۲	تجربی
۳۸/۸۳	۱۰,۲۰۵	ریاضی
۳۰/۷	۸۰۸۰	انسانی
۱۰۰	۲۶,۲۸۷	جمع

۴۹ مرکز حاضر در این پژوهش، ۷ مرکز (۱۴/۳ درصد) کمتر از ۳۰۰ نفر، ۲۷ مرکز (۵۵/۱ درصد) بین ۳۰۰-۶۰۰ نفر، ۱۰ مرکز (۲۰/۴ درصد) بین ۶۰۰-۹۰۰ نفر، و ۵ مرکز (۱۰/۲ درصد) بیشتر از ۹۰۰ دانش آموز را در خود جای داده اند.

طبق جدول ۱، از مجموع ۲۶,۲۸۷ دانش آموز مورد بررسی در مقطع پیش دانشگاهی، ۳۰/۴۷ درصد را دانش آموزان در رشته علوم تجربی، ۳۸/۸۳ درصد در رشته ریاضی، و حدود ۳۰/۷ درصد در رشته علوم انسانی تحصیل می کنند. بنابراین، بیشترین جمعیت دانش آموزی

جدول ۲. نسبت تعداد دانش آموز به مراکز

درصد	تعداد	جمعیت مراکز به نفر
۱۴/۳	۷	کمتر از ۳۰۰
۵۵/۱	۲۷	۳۰۰-۶۰۰
۲۰/۴	۱۰	۶۰۰-۹۰۰
۱۰/۲	۵	بیشتر از ۹۰۰
۱۰۰	۴۹	جمع

بنابراین، بیش از ۵۰ درصد مراکز، دارای جمعیت دانش‌آموزی بین ۳۰۰-۶۰۰ نفر می‌باشند که به‌طور میانگین در هر مرکز حدود ۵۴۱ نفر مشغول به تحصیل هستند.

دارند. از میان مراکزی که بین ۶۰۰۰ تا ۹۰۰۰ جلد کتاب در آنها موجود است، ۲ مرکز با ۱ کتابدار و ۱ مرکز با ۳ کتابدار اداره می‌شوند.

جدول ۴ به ساعات ارائه خدمات در کتابخانه‌ها در طول هفته می‌پردازد. از مجموع ۴۷ پاسخ به‌دست آمده، کتابخانه‌ها در ۲۲ مرکز بین ۱۵-۳۰ ساعت و در ۲۵ مرکز بین ۳۵-۵۰ ساعت در هفته به ارائه خدمات کتابخانه‌ای می‌پردازند. میانگین ساعات ارائه خدمات در این مراکز ۳۱/۵ ساعت در هفته است.

جدول ۳ نسبت تعداد کتابداران مراکز را به ازای هر ۳۰۰۰ جلد کتاب نشان می‌دهد. طبق یافته‌های این جدول از تعداد ۴۴ پاسخ دریافت شده، از میان مراکزی که کمتر از ۳۰۰۰ جلد کتاب در کتابخانه‌های خود دارند، ۱۰ مرکز با یک کتابدار و ۲ مرکز با سه کتابدار اداره می‌شود. همچنین از میان مراکزی که بین ۳۰۰۰ تا ۶۰۰۰ جلد کتاب دارند، ۲۴ مرکز ۱ کتابدار، ۴ مرکز ۲ کتابدار، و ۱ مرکز ۳ کتابدار

جدول ۵ میزان ارائه خدمات در هفته را به ازای هر دانش‌آموز برحسب دقیقه مشخص

جدول ۳. نسبت تعداد کتابدار به ازای هر ۳۰۰۰ جلد کتاب

۳ نفر کتابدار		۲ نفر کتابدار		۱ نفر کتابدار		جلد کتاب
درصد	تعداد	درصد	تعداد	درصد	تعداد	
۵۰	۲	۰	۰	۲۷/۸	۱۰	کمتر از ۳۰۰۰
۲۵	۱	۱۰۰	۴	۶۶/۷	۲۴	۳۰۰۰-۶۰۰۰
۲۵	۱	۰	۰	۵/۶	۲	۶۰۰۰-۹۰۰۰
۱۰۰	۴	۱۰۰	۴	۱۰۰	۳۶	جمع

جدول ۴. ساعات فعالیت کتابخانه‌ها در هفته

درصد	تعداد مراکز	ساعات خدمات
۴۶/۸	۲۲	۳۰-۱۵
۵۳/۲	۲۵	۳۰-۵۰
۱۰۰	۴۷	جمع

جدول ۵. میزان ارائه خدمات در هفته به ازای دانش آموزان به دقیقه

میزان ارائه خدمات به دقیقه	وضعیت دانش آموزان
۱۱/۲	به ازای هر دانش آموز تجربی
۸/۷۳	به ازای هر دانش آموز ریاضی
۱۱/۰۴	به ازای هر دانش آموز انسانی
حدود ۳	به ازای هر دانش آموز (ازکل دانش آموزان)

نشان می‌دهد که از مجموع ۵۰ پاسخ ارائه شده ۲۴ مرکز (۴۸ درصد) مدعی استفاده از اساسنامه مدون و شرح وظایف در امور مربوط به کتابخانه هستند، درحالی که ۲۶ مرکز (۵۲ درصد) این مسئله را نفی کرده‌اند. همچنین ۱۷ مرکز (۳۴ درصد) مدعی هستند که برای انتخاب کتاب و مواد کتابخانه‌ای خود از دستورالعمل مدون استفاده می‌کنند، درحالی که ۳۳ مرکز (۶۶ درصد) از دستورالعمل خاصی برای انتخاب کتاب تبعیت نمی‌کنند.

در پاسخ به دومین پرسش اساسی، اطلاعات موجود در جدول ۷ که به روش

کرده است. بنابر اطلاعات موجود در این جدول، از میانگین ۳۱/۵ ساعت خدمات در هفته (جدول ۱۱) به ازای هر دانش آموز رشته تجربی ۱۱/۲ دقیقه، رشته ریاضی ۸/۷۳ دقیقه، و رشته انسانی ۱۱/۰۴ دقیقه خدمات کتابخانه‌ای ارائه می‌شود که البته نسبت استفاده هر دانش آموز از خدمات کتابخانه به کل دانش آموزان حدود ۳ دقیقه است.

در پاسخ به اولین پرسش اساسی این پژوهش، جدول ۶ که به وجود اساسنامه مدون و شرح وظایف و دستورالعمل انتخاب کتاب در کتابخانه‌ها پرداخته است، این گونه

جدول ۶. وضعیت وجود اساسنامه و دستورالعمل انتخاب کتاب

وجود دستورالعمل انتخاب کتاب		وجود اساسنامه		پاسخ‌ها
درصد	تعداد	درصد	تعداد	
۳۴	۱۷	۴۸	۲۴	بله
۶۶	۳۳	۵۲	۲۶	خیر
۱۰۰	۵۰	۱۰۰	۵۰	جمع

جدول ۲. روش انتخاب کتاب

روش‌ها	تعداد	درصد
کمیته انتخاب کتاب	۲۶	۵۲
نظر کتابدار	۱۵	۳۰
در دسترس بودن کتاب	۹	۱۸
جمع	۵۰	۱۰۰

کتابخانه و میزان تناسب آن با نیازهای مجموعه حکایت دارد. براساس یافته‌های جدول، از مجموع ۴۷ پاسخ موجود، ۴۲/۶ درصد اظهار داشته‌اند که این مبلغ از بودجه اختصاصی مرکز تأمین می‌شود. در حالی که ۳۶ درصد نحوه تأمین بودجه را از طریق دانش‌آموزان با پرداخت حق عضویت، ۱۷ درصد از طریق سرانه پرورشی اداره، و ۴/۳ درصد روش‌های دیگر را ذکر کرده‌اند. همچنین از تعداد ۴۹ پاسخ دریافت شده در مورد میزان تناسب بودجه، ۴/۱ درصد این بودجه را بسیار کافی، ۲۰/۴ درصد کافی، ۴۶/۹ درصد نسبتاً کافی، و ۲۸/۶ درصد ناکافی تشخیص داده‌اند. بنابراین، در کمتر از نیمی از کتابخانه‌ها برای تهیه کتاب‌ها و مواد کتابخانه‌ای مورد

انتخاب کتاب پرداخته است نشان می‌دهد که از مجموع ۵۰ پاسخ دریافت شده، ۵۲ درصد اظهار می‌دارند که انتخاب کتاب توسط کمیته انتخاب صورت می‌پذیرد، ۳۰ درصد توجه به سلیقه و نظر شخصی کتابدار را در انتخاب کتاب متذکر شده‌اند، و ۱۸ درصد اظهار داشته‌اند که در انتخاب و تهیه کتاب روش خاصی وجود نداشته و هر گونه کتابی که قابل تهیه باشد به مجموعه وارد می‌شود. بنابراین می‌توان دریافت که بیش از نیمی از کتابداران مورد نظر به اهمیت وجود کمیته انتخاب کتاب اعتقاد داشته و این روش را مورد استفاده قرار می‌دهند.

جدول ۸ از نحوه تأمین بودجه مورد نیاز

جدول ۸. نحوه تأمین بودجه و میزان تناسب آن با نیازهای مجموعه

میزان تناسب	درصد	تعداد	درصد	تعداد	تأمین بودجه
بسیار کافی	۴/۱	۲	۴۲/۶	۲۰	بودجه مرکز
کافی	۲۰/۴	۱۰	۳۶/۲	۱۷	دانش‌آموزان
نسبتاً کافی	۴۶/۹	۲۳	۱۷	۸	سرانه
ناکافی	۲۸/۶	۱۴	۴/۳	۲	سایر
جمع	۱۰۰	۴۹	۱۰۰	۴۷	جمع

جدول ۹. امکان تخصیص بودجه سالانه در ایجاد تعادل در مجموعه

تخصیص بودجه	تعداد	درصد	تعداد	درصد
بله	۳۰	۶۳/۸	۳۰	۶۲/۵
خیر	۱۷	۳۶/۲	۱۸	۳۷/۵
جمع	۴۷	۱۰۰	۴۸	۱۰۰

نیاز بودجه نسبتاً کافی در اختیار گذاشته می‌شود.

سالانه در اختیار گذاشته شده و در جهت صرف آن به طور متعادل تلاش می‌شود.

اطلاعات موجود در جدول‌های ۸ و ۹ پاسخ به پرسش اساسی سوم این پژوهش است.

جدول ۹ به امکان تخصیص بودجه مورد نظر برای ایجاد تعادل و هماهنگی در مجموعه به طور سالانه اشاره می‌کند. بر طبق اطلاعات این جدول، از تعداد ۴۷ پاسخ ارائه شده، حدود ۶۴ درصد ادعا دارند این بودجه همه ساله در اختیار کتابدار قرار می‌گیرد و ۳۶ درصد به عدم تخصیص بودجه به طور سالانه اشاره دارند. همچنین از ۴۸ پاسخ موجود، ۶۲/۵ درصد معتقدند که این بودجه را برای خرید کتاب‌های مورد نیاز به طور مساوی بین رشته‌های درسی مختلف تقسیم می‌کنند، در حالی که ۳۷/۵ درصد از این افراد به این مسئله توجهی نشان نمی‌دهند. بنابراین، در بیش از ۶۰ درصد از موارد بودجه به طور

جدول ۱۰ به میزان بهره‌گیری از نظرات دبیران متخصص در هر رشته در امر انتخاب کتاب و نیز سعی در تهیه کتاب‌های درخواستی اشاره دارد. طبق یافته‌های این جدول، از مجموع ۵۰ پاسخ دریافتی، حدود ۹۴ درصد کتابداران ادعا دارند که در تهیه مواد و کتاب‌های کمک درسی در رشته‌های مختلف از دبیران متخصص هر رشته نظرخواهی می‌شود، اما ۶ درصد آنان به این مسئله توجهی نشان نمی‌دهند. همچنین از ۴۹ پاسخ دریافت شده، ۸۸ درصد به تهیه

جدول ۱۰. میزان بهره‌گیری از نظرات دبیران متخصص در انتخاب کتاب و سعی در تهیه کتاب‌های درخواستی

پاسخ	نظر دبیران متخصص		تهیه کتاب‌های درخواستی	
	تعداد	درصد	تعداد	درصد
بله	۴۶	۹۳/۹	۴۴	۸۸
خیر	۳	۶/۱	۶	۱۲
جمع	۴۹	۱۰۰	۵۰	۱۰۰

کتاب‌های درخواستی که در مجموعه موجود نیست اقدام می‌ورزند. این درحالی است که ۱۲ درصد از این افراد این مسئله را در نظر نمی‌گیرند.

بنابراین، حدود ۹۰ درصد کتابداران ضمن برخورداری از نظرات دبیران متخصص، در تهیه کتاب‌های درخواستی برای مجموعه تلاش می‌کنند.

جدول ۱۱ به میزان مراجعه کتابداران به جدول مواد درسی هر رشته تحصیلی و سرفصل دروس آنها (که در آیین‌نامه نظام

جدید متوسطه درج شده است) در امر انتخاب کتاب و مجموعه‌سازی می‌پردازد. از مجموع ۴۹ پاسخ ارائه شده، ۳۸ مورد (۷۷/۶ درصد) اذعان می‌دارند که برای انتخاب کتاب به جدول مذکور مراجعه می‌کنند و ۱۱ مورد (۲۲/۴ درصد) این مسئله را در نظر نمی‌گیرند.

بنابراین، حدود ۸۰ درصد کتابداران برای متناسب ساختن مجموعه‌های خود با نیاز دانش‌آموزان مواد درسی رشته‌های مختلف را مورد نظر قرار می‌دهند.

جدول ۱۱. میزان مراجعه به جدول مواد درسی هر رشته

مراجعه	تعداد	درصد
بله	۳۸	۷۷/۶
خیر	۱۱	۲۲/۴
جمع	۴۹	۱۰۰

جدول ۱۲. نسبت کتاب به دانش‌آموز در رشته علوم ریاضی

دروس	نام درس	تعداد کتاب	نسبت به دانش‌آموز
اختصاصی	فیزیک	۷۷۳۲	۰/۷۶
	شیمی	۵۹۷۴	۰/۵۹
	ریاضی	۹۹۴۰	۰/۹۷
عمومی	معارف	۲۹،۱۲۴	۲/۸۵
	فارسی	۱۰،۰۷۴	۰/۹۹
	زبان	۳۸۵۴	۰/۳۸
اختیاری	روان‌شناسی	۸۱۰۸	۰/۷۹
	هنر	۱۳۷۱	۰/۱۳
	کامپیوتر	۷۰۶	۰/۰۷

معارف این نسبت کمی بهتر است و از تعداد ۲۹,۱۲۴ جلد کتاب، حدود ۳ جلد، به ازای هر دانش‌آموز، موجود است. همان‌طور که ملاحظه می‌شود در دروس اختیاری نیز برای هر دانش‌آموز کمتر از یک جلد کتاب وجود دارد و در دروس هنر و کامپیوتر تقریباً هیچ کتابی موجود نیست.

بنابراین، اطلاعات موجود در این جدول از فقر شدید کتاب برای دانش‌آموزان رشته ریاضی در این کتابخانه‌ها خبر می‌دهد.

جدول ۱۳ نسبت "کتاب به دانش‌آموز" در رشته علوم تجربی را مورد بررسی قرار می‌دهد. طبق یافته‌های موجود در این جدول، از تعداد ۷۷۳۲ جلد کتاب فیزیک، تقریباً یک جلد و از ۵۹۷۴ جلد کتاب شیمی کمتر از یک جلد، و

در جدول ۱۲ نسبت "کتاب به دانش‌آموز" در رشته علوم ریاضی مورد سنجش قرار گرفته است. همان‌گونه که ملاحظه می‌شود در درس فیزیک تعداد ۷۷۳۲ جلد کتاب وجود دارد که به هر دانش‌آموز کمتر از یک جلد تعلق می‌گیرد. در درس شیمی سهم هر دانش‌آموز تقریباً نیم جلد کتاب از مجموع ۵۹۷۴ جلد است، و در درس ریاضی تعداد ۹۹۴۰ جلد کتاب وجود دارد که به هر دانش‌آموز تقریباً یک جلد تعلق می‌گیرد. این وضعیت در دروس عمومی و اختیاری این رشته نیز به همان شکل است. به طوری که از تعداد ۱۰,۷۴۰ جلد کتاب فارسی موجود تقریباً یک جلد و در درس زبان از تعداد ۳۸۵۴ جلد کتاب بسیار کمتر از نیم جلد به هر دانش‌آموز تعلق می‌گیرد. در درس

جدول ۱۳. نسبت کتاب به دانش‌آموز در رشته علوم تجربی

دروس	نام درس	تعداد کتاب	نسبت به دانش‌آموز
اختصاصی	فیزیک	۷۷۳۲	۰/۹۷
	شیمی	۵۹۷۴	۰/۷۴
	ریاضی	۹۹۴۰	۱/۲۴
	زیست	۵۵۰۳	۰/۶۹
	زمین شناسی	۷۸۵	۰/۰۹
عمومی	معارف	۲۹,۱۲۴	۳/۶۴
	فارسی	۱۰,۰۷۴	۱/۲۶
	زبان	۳۸۵۴	۰/۴۸
اختیاری	روان‌شناسی	۸۱۰۸	۱/۰۱
	هنر	۱۳۷۱	۰/۱۷
	کامپیوتر	۷۰۶	۰/۰۹

از تعداد ۳۸۵۴ جلد کتاب کمتر از نیم جلد یا به عبارت دیگر، به ازای هر دو نفر تقریباً یک کتاب موجود است. برای دانش‌آموزان این رشته تقریباً هیچ کتابی در زمینه کامپیوتر وجود ندارد.

جدول ۱۴ نسبت "کتاب به دانش‌آموز" در رشته علوم انسانی را نشان می‌دهد. یافته‌های این جدول حاکی است که در دروس اختصاصی تاریخ، عربی، و علوم اجتماعی این نسبت‌ها به ترتیب عبارتند از ۰/۴۹، ۰/۳۶، و ۰/۳۷؛ یعنی حتی کمتر از نیم جلد کتاب به ازای هر دانش‌آموز موجود است. در دروس جغرافیا و فلسفه تقریباً هیچ کتابی وجود ندارد و تنها در درس زبان فارسی برای

از ۹۹۴۰ جلد کتاب ریاضی بیش از یک جلد کتاب به هر دانش‌آموز تعلق می‌گیرد. این نسبت در درس زیست‌شناسی، که مهم‌ترین درس تخصصی این رشته محسوب می‌شود، بسیار تکان دهنده است، به طوری که از تعداد ۵۵۰۳ جلد کتاب به ازای هر ۲ نفر یک جلد کتاب وجود دارد و در درس زمین‌شناسی از تعداد ۷۸۵ جلد کتاب تقریباً هیچ کتابی برای دانش‌آموزان موجود نیست. درس معارف در این رشته نیز از وضعیت نسبتاً بهتری برخوردار است، به طوری که از تعداد ۲۹,۱۲۴ جلد کتاب معارف، بیش از ۳/۵ جلد کتاب به هر دانش‌آموز می‌رسد. این نسبت در دروس فارسی و روان‌شناسی حدود یک جلد کتاب به ازای هر دانش‌آموز است. اما در درس زبان

جدول ۱۴. نسبت کتاب به دانش‌آموز در رشته علوم انسانی

دروس	نام درس	تعداد کتاب	نسبت به دانش‌آموز
اختصاصی	فارسی	۱۰,۰۷۴	۱/۲۵
	عربی	۲۹۰۳	۰/۳۶
	تاریخ	۳۹۵۷	۰/۴۹
	جغرافیا	۱۱۵۲	۰/۱۴
	علوم اجتماعی	۲۹۸۸	۰/۳۷
	فلسفه	۱۱۵۱	۰/۱۴
عمومی	معارف	۲۹,۱۲۴	۳/۶
	ریاضی پایه	۹۹۴۰	۱/۲۳
	زبان	۳۸۵۴	۰/۴۸
اختیاری	روان‌شناسی	۸۱۰۸	۱
	هنر	۱۳۷۱	۰/۱۷
	کامپیوتر	۷۰۶	۰/۰۸

هر دانش‌آموز تقریباً بیش از یک جلد کتاب یافت می‌شود. کتاب معارف نیز برای هر دانش‌آموز بیش از ۳/۵ جلد است و در درس ریاضی پایه تقریباً به هر دانش‌آموز بیش از یک جلد کتاب تعلق می‌گیرد. این نسبت در درس زبان تقریباً یک جلد کتاب به ازای هر دو دانش‌آموز است. در دروس اختیاری هنر و کامپیوتر نیز تقریباً کتابی موجود نیست، اما به ازای هر دانش‌آموز یک کتاب روان‌شناسی در مجموعه‌ها یافت می‌شود.

در جدول ۱۵، نظر کتابداران در مورد میزان

کافی است.

جدول ۱۶ فراوانی کتاب‌های موجود در هر کتابخانه نسبت به رشته‌های تحصیلی آنها را نشان می‌دهد. طبق اطلاعات موجود در این جدول، از تعداد ۴۸ پاسخ دریافت شده، ۲۳ مرکز (حدود ۵۰ درصد) بیشترین تعداد کتاب موجود در کتابخانه خود را به رشته ریاضی، و ۹ مرکز (۱۸/۸ درصد) به رشته تجربی، و ۱۶ مرکز (۳۳/۳ درصد) به رشته انسانی اختصاص داده‌اند. بنابراین، دانش‌آموزان ریاضی از موجودی کتاب بیشتری نسبت به

جدول ۱۵. میزان تناسب موجودی منابع تخصصی و عمومی با نیازهای دانش‌آموزان

موجودی	تعداد	درصد
بسیار کافی	۴	۸/۲
کافی	۸	۱۶/۳
نسبتاً کافی	۲۷	۵۵/۱
ناکافی	۱۰	۲۰/۴
جمع	۴۹	۱۰۰

تناسب موجودی منابع تخصصی و عمومی هر رشته با نیازهای اطلاعاتی دانش‌آموزان مورد بررسی قرار گرفته است. بر طبق یافته‌های این جدول، از تعداد ۴۹ پاسخ دریافت شده، ۴ مورد (۸/۲ درصد) موجودی را بسیار کافی، ۸ مورد (۱۶/۳ درصد) کافی، ۲۷ مورد (۵۵/۱ درصد) نسبتاً کافی، و ۱۰ مورد (۲۰/۴ درصد) ناکافی اعلام کرده‌اند. بنابراین بیش از ۵۰ درصد از کتابداران معتقدند که موجودی منابع آنها برای دانش‌آموزان نسبتاً

دو رشته دیگر برخوردارند.

اطلاعات موجود در جداول ۱۰ تا ۱۶ به سؤالات اساسی شماره ۴ و ۵ این پژوهش پاسخ می‌گویند.

در پاسخ به ششمین پرسش اساسی که به اولویت نیاز این گروه از دانش‌آموزان اشاره دارد، مشخص شده است که بیشترین نیاز به کتاب‌های کمک درسی و تستی است. برای نشان دادن وضعیت کتاب‌های تستی و کمک آموزشی جدولی طراحی نشده است، اما

جدول ۱۶. فراوانی تعداد کتاب در هر کتابخانه نسبت به رشته تحصیلی

درصد	تعداد	رشته تحصیلی
۴۷/۹	۲۳	ریاضی
۱۸/۸	۹	تجربی
۳۳/۳	۱۶	انسانی
۱۰۰	۴۸	جمع

۵۰ پاسخ موجود، تنها ۲ مورد (۴ درصد) این تقاضا را بسیار زیاد و ۶ مورد (۱۲ درصد) زیاد ارزیابی کرده‌اند. درحالی‌که به‌طور مساوی ۲۱ مورد (مجموعاً ۴۲ مورد) پاسخ نسبتاً کم و کم را برای این سؤال در نظر گرفته‌اند. یعنی مجموعاً ۸۴ درصد از کتابداران معتقدند که دانش‌آموزان این مقطع درخواست کم یا نسبتاً کمی برای این‌گونه کتاب‌ها دارند و نیاز چندانی به آنها احساس نمی‌شود.

جدول ۱۸ میزان تناسب کتاب‌های اهدا شده به مجموعه را با نیازهای علمی - آموزشی دانش‌آموزان می‌سنجد. یافته‌های این جدول

طبق یافته‌های این تحقیق، مجموعاً ۴۵,۹۷۸ جلد کتاب کمک درسی و تست کنکور در مجموعه‌ها وجود دارد که به هر دانش‌آموز کمتر از دو جلد کتاب (۱/۷۵) می‌رسد که در مقایسه با وضعیت کتاب‌های مربوط به دروس اختصاصی و غیراختصاصی در هر رشته تفاوت چندانی به چشم نمی‌خورد و دانش‌آموزان در این زمینه نیز با کمبود کتاب مواجه هستند. همچنین با نیازسنجی‌های انجام شده مشخص شده است که این قبیل دانش‌آموزان تقاضای چندانی برای کتاب‌های داستانی و رمان ندارند. اطلاعات موجود در جدول ۱۷ حاکی از این امر است. همان‌گونه که مشاهده می‌شود از تعداد

جدول ۱۲. میزان تقاضا برای کتاب‌های داستانی و رمان

درصد	تعداد	تقاضا
۴	۲	بسیار زیاد
۱۲	۶	زیاد
۴۲	۲۱	کم
۴۲	۲۱	اصلاً
۱۰۰	۵۰	جمع

جدول ۱۸. میزان تناسب کتاب‌های اهدایی با نیازهای دانش‌آموزان

درصد	تعداد	تناسب
۲	۱	بسیار زیاد
۲۸	۱۴	زیاد
۵۲	۲۶	کم
۱۸	۹	اصلاً
۱۰۰	۵۰	جمع

مشخص و دستورالعمل انتخاب کتاب از مشکلات اساسی این کتابخانه‌هاست که از سالیان دور مطرح بوده و متأسفانه هنوز هم باقی است. مسئولان باید به این مسائل مهم بیشتر توجه کنند. اما از یافته‌های مثبت این پژوهش وجود کمیته انتخاب کتاب و نظرخواهی از دبیران متخصص هر رشته برای انتخاب کتاب است که اگر این کار به واقع در مدارس انجام پذیرد، کار مجموعه‌سازی بسیار راحت‌تر و منطبق با نیازهای واقعی استفاده‌کنندگان خواهد بود. از یافته‌های دیگر این تحقیق نیاز مبرم دانش‌آموزان این مقطع به کتاب‌های تستی و کمک درسی است که وجود کمتر از ۲ کتاب از این نوع برای هر دانش‌آموز به هیچ وجه کافی نبوده و کتابداران این کتابخانه‌ها باید به این مسئله در مجموعه‌سازی‌های خود توجه کنند.

به ادعای کتابداران بیشترین تعداد کتاب در مجموعه‌ها به رشته ریاضی تعلق دارد. این درحالی است که دانش‌آموزان این رشته حتی در دروس اختصاصی خود شامل فیزیک، شیمی، و ریاضیات به کمتر از یک جلد کتاب دسترسی دارند. در رشته‌های دیگر نیز وضع

نشان می‌دهد که از مجموع ۵۰ پاسخ دریافتی ۱ مورد (۲ درصد) این تناسب را بسیار زیاد، ۱۴ مورد (۲۸ درصد) زیاد، ۶۲ مورد (۵۲ درصد) کم اعلام کرده‌اند و ۹ مورد (۱۸ درصد) نیز آنها را اصلاً مناسب تشخیص نداده‌اند.

بنابراین، بیش از نیمی از کتاب‌های اهدا شده متناسب با نیازهای دانش‌آموزان نیستند.

نتایج و پیشنهادات

نتایج حاصل از تجزیه و تحلیل یافته‌های این پژوهش می‌تواند مسئولان را در تصمیم‌گیری‌های آتی در روند کار کتابخانه‌های آموزشگاهی و ساختن مجموعه‌هایی بهتر و سودمندتر یاری دهد. اهم این نتایج عبارتند از: به‌طور متوسط حدود ۵۵۰ دانش‌آموز در هر مرکز مشغول به تحصیل هستند. بنابراین، با اجرای سیاست‌های صحیح و با صرف بودجه‌ای منطقی می‌توان خدمات مناسب‌تری را به آنها ارائه کرد. از طرفی به‌طور متوسط این کتابخانه‌ها در هفته ۳۲ ساعت خدمات ارائه می‌دهند که به ازای هر دانش‌آموز حدود ۳ دقیقه در هفته است. عدم وجود اساسنامه

به همین منوال است و ارقام بسیار پایین‌تر از حد قابل قبول جهانی است (طبق گزارش یونسکو در کشورهای جهان سوم مانند کوبا ۷ جلد کتاب به ازای هر دانش‌آموز موجود است) (۲).

بنابراین، فرضیه این پژوهش که میان گرایش موضوعی کتاب‌های موجود در این مجموعه‌ها با سرفصل دروس رشته‌های مختلف رابطه منطقی وجود ندارد، تأیید می‌شود. در واقع فقر شدید کتابخانه‌های مراکز پیش‌دانشگاهی در داشتن کتاب‌های متناسب با نیازهای این دانش‌آموزان با اهداف پژوهشی این مراکز همخوانی ندارد.

پیشنهادات برای مسئولان

۱. اقدام هر چه سریع‌تر برای تهیه شرح وظایف اصولی و مشخص در جهت هماهنگ‌سازی فعالیت‌های این کتابخانه‌ها،
۲. تأمین اعتبار جهت افزایش ساعات استفاده از کتابخانه‌ها در دوره پیش‌دانشگاهی و امکان استفاده از کتابخانه در نوبت‌های مختلف، و

۳. تعیین و تأمین بودجه مشخص سالیانه برای تجهیز این کتابخانه‌ها و حمایت جدی مسئولان از کتابداران به همراه تفویض اختیارات کافی به آنان.

پیشنهادات برای کتابداران

۱. تلاش در جهت ایجاد محیطی زیبا و جذاب به منظور جذب دانش‌آموزان،
۲. تلاش در جهت صرف منطقی بودجه تخصیصی برای ایجاد تعادل در مجموعه،

۳. تلاش در جهت روزآمدسازی منابع کتابخانه و انطباق آنها با نیازهای دانش‌آموزان، و
۴. ثبت گزارشات مربوط به روند پیشرفت کار کتابخانه و ارائه آن به مسئولان ذیربط به صورت مکتوب.

پیشنهادات برای پژوهش‌های آینده

۱. تهیه و تدوین اساسنامه‌ای برای فعالیت‌های کتابخانه و خط مشی انتخاب کتاب از مسائل بسیار مهمی است که مستلزم صرف زمان و پژوهش‌های کافی است، لذا انجام این پژوهش می‌تواند در اولویت برنامه‌های پژوهشی قرار گیرد؛ و

۲. در زمینه نقش فرهنگی کتابخانه‌های آموزشگاهی در رشد و اعتلای فکری دانش‌آموزان مقالات متعددی وجود دارد، اما متأسفانه هنوز پژوهش‌های علمی معتبری در این زمینه صورت نگرفته است. این مسئله می‌تواند موضوع یک طرح پژوهشی باشد.

منابع

۱. باب الحوائجی، فهیمه. «علل عدم تداوم پویایی کتابخانه‌های دبیرستانی در ایران». پایان‌نامه کارشناسی ارشد کتابداری و اطلاع‌رسانی، دانشکده علوم تربیتی، دانشگاه تهران، ۱۳۶۶.

۲. بخشنامه طرح " جشن اهدای کتاب به مدارس سراسر کشور در آبان ماه ۱۳۸۰". وزارت آموزش و پرورش، اداره کل آموزش و پرورش تهران. شماره ۴۶/۸۲۳۸. تاریخ ۸۰/۷/۲۶.

۳. تقی‌پور حیدری، مهدی. «طرح پیشنهادی تاسیس سازمان و شبکه کتابخانه‌های آموزشگاهی در

نظام آموزش و پرورش ایران و سطح قابلیت اجرایی آن از دیدگاه متخصصان». پایان‌نامه کارشناسی ارشد کتابداری و اطلاع‌رسانی، دانشگاه آزاد اسلامی، واحد تهران - شمال، ۱۳۷۵.

۴. خسروی، فریبرز. «بررسی وضعیت کتابخانه‌های دبیرستانی کشور و ارائه راه‌حلهایی برای پویایی آنها». پایان‌نامه کارشناسی ارشد کتابداری و اطلاع‌رسانی، دانشکده علوم انسانی، دانشگاه تربیت مدرس، ۱۳۷۰.

۵. ری، کالین. *کتابخانه‌های آموزشی: راهنمایی برای معلم*. ترجمه مهرداد نیکنام و نیره امامی. تهران: دبیرخانه هیئت امنای کتابخانه‌های عمومی کشور، ۱۳۷۵.

۶. علومی، طاهره. «بررسی کتابخانه‌های دبیرستانی تهران و ارائه پیشنهادهایی برای گسترش و توسعه آنها». پایان‌نامه دکترای علوم کتابداری و اطلاع‌رسانی، دانشگاه پیتسبورگ امریکا، ۱۳۵۸.

7. " Bulding library media collections: policies and procedures for evaluation and selection of instructional materials". 1987. [on-line]. Available: [http:// library.albany.edu/speccoll/findaids/ua670.htm](http://library.albany.edu/speccoll/findaids/ua670.htm).

8. "Selection guidelines: school library resources, textbooks, instructional material". 1976. [on-line]. Available: <http://library.albany.edu/speccoll/findaids/ua670.htm>.

تاریخ دریافت: ۱۳۸۳/۶/۱۸

